

УДК: 159.9

© Фоменко К.І., 2016 р.

orcid.org/0000-0002-5951-2196

dx.doi.org/10.5281/zenodo.44912

К.І. Фоменко
Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ГУБРИСТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ ТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті подано аналіз поняття самоактуалізація особистості, представлено зв'язок самоактуалізації та губристичної мотивації. Доведено, що прагнення до переваги у більшій мірі має негативний зв'язок з самоактуалізацією, а прагнення до досконалості передбачає високу самоактуалізацію. Подано результати кластерного аналізу губристичної мотивації та самоактуалізації, яка представлена трьома типами – спрямованим на самоактуалізацію, спрямованим на самоствердження та збалансованим.

Ключові слова: губристична мотивація, кар'єрна спрямованість, кар'єрні орієнтації, прагнення до досконалості, прагнення до переваги, самоствердження.

К.И. Фоменко

ВЗАИМОСВЯЗЬ ГУБРИСТИЧЕСКОЙ МОТИВАЦИИ И САМОАКТУАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

В статье представлен анализ понятия самоактуализация личности, представлена связь самоактуализации и губристической мотивации. Доказано, что стремление к превосходству в большей степени имеет отрицательную связь с самоактуализацией, а стремление к совершенству предполагает высокую самоактуализацию. Представлены результаты кластерного анализа губристической мотивации и самоактуализации, которая представлена тремя типами – направленным на самоактуализацию, на самоутверждение и сбалансированным.

Ключевые слова: губристическая мотивация, самоактуализация, стремление к совершенству, стремление к превосходству, самоутверждение.

K.I. Fomenko

CORRELATION BETWEEN HUBRISTIC MOTIVATION AND SELF-ACTUALIZATION OF THE PERSONALITY

In the article the analysis of the concepts of self-actualization is presented, the correlation of self-actualization and hubristic motivation are also presented. It was proved, that the aspiration for superiority has negative connection with self-actualization and the aspiration for perfection supposes the high level of self-actualization. The results of cluster analysis of self-actualization and hubristic motivation are shown, it is presented by three types – aimed at self-actualization, self-assertion on and balanced.

Keywords: hubristic motivation, self-actualization, aspiration for perfection, aspiration for superiority, self-assertion.

Актуальність дослідження визначається тим, що проблематика самоактуалізації особистості у психології представлена здебільшого у гуманістичній парадигмі, що спрямована скоріше на її теоретичне обґрунтування та узагальнення, аніж на експериментальне вирішення. Тому проблематика вивчення мотиваційних особливостей самоактуалізації особистості вирішена лише частково, відкритим залишається питання про зв'язок самоактуалізації та самоствердження як тенденцій особистості, зокрема питання про зв'язок самоактуалізації з губристичною мотивацією.

Метою нашого дослідження було вивчення взаємозв'язку самоактуалізації та губристичної мотивації особистості.

Міра наукової розробки проблеми. Серед психологічних напрямків дослідження самоактуалізації виділяють гуманістичний (К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт, Е. Шостром та ін.), аналітичний (К. Юнг); діяльнісний та культурно-історичний (Б.Г. Ананьєв, А.Г. Асмолов, Г.С. Костюк, Д.О. Леонтьєв, О.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн) підходи.

Термін «само актуалізація» в науковий обіг вперше ввів К. Гольштейн, розуміючи її, як активізацію деяких внутрішніх ресурсів організму, результатом діяльності яких є його здатність до реорганізації, відновлення властивостей особистості після перенесеної травми. Автор характеризував самоактуалізацію як головну потребу людини. У своїх роботах вчений розкриває самоактуалізацію як універсальний принцип життя і вводить поняття «найвища самоактуалізація», що виступає основним мотивом людського життя [6]. Прання до самоактуалізації властиве кожній людині, але здатність самоактуалізовуватись реально набувається лише тією особистістю, яка успішно пройшла шлях індивідуації, тобто набула зрілості.

Метою самоактуалізації за К. Роджерсом є бажання людини стати «самою собою», досягти конгруентності, причому це прагнення закладається в кожній людині від народження і в кожного є сили, необхідні для розвитку своїх здібностей. Майже всі актуальні потреби людини підкорені потребі розвивати всі свої здібності, щоб зберегти та розвивати свою особистість. Помірні розбіжності в уявленні особистості між «Я-ідеальним» і «Я-реальним» сприяють самоактуалізації [5].

У працях А. Маслоу самоактуалізація визначається як безперервна реалізація «потенційних можливостей, здібностей і талантів, як звернення своєї місії чи призначення, як більш повне пізнання і ... прийняття своєї власної первинної природи, як невтомне прагнення до єдності, інтеграції, чи внутрішньої синергії особистості» [4, 49]. А. Маслоу наполягав вивченні здорових людей суспільства і запропонував набір поведінкових характеристик, які описують самоактуалізацію та самотрансценденцію

людини, зокрема: прийняття іншого, автономію, спонтанність, чутливість до прекрасного, почуття гумору, схильність до творчості. При цьому «індивідуалізація» не є завершенням розвитку «Я», а його проміжною метою, кроком на шляху до трансценденції індивіда [4]. В основі психічного здоров'я у А. Маслоу лежать дві складові: прагнення людей бути «всім чим вони можуть бути», розвивати весь свій потенціал через самоактуалізацію, та прагнення до гуманістичних цінностей.

Узагальнення гуманістичних розробок проблеми самоактуалізації Ж.П. Вірною та З.Ю. Крижановською дозволяє визначити цей феномен як процес реалізації людиною свого потенціалу протягом життя з метою стати успішною, ефективною, впевненою у своїх силах особистістю, яка поважає себе та цінує [2]. «Відповідально керувати собою, – пише К.Роджерс, – означає обирати, а потім вчитися на наслідках свого вибору. Тому клієнт знаходить цей метод не лише реалістичним, а й захоплюючим» [5, 220]. К.Роджерс наголошує, що в кожному з нас є прагнення стати компетентним: «Як зерно містить у собі прагнення стати деревом, так людина стає цілісною, повною, самоактуалізованою особистістю» [5, 220].

Вивчення проблеми губристичної мотивації особистості оцінюється роботами Г.М. Александрової, К. Бік, Л. Гресь, Ю. Козелецького, О. Кузнецова, С. Петрова, І. Пуфоль-Струзик, Р. Цветкової, Т. Хомуленко. Ю. Козелецьким було визначено дві форми губристичної мотивації – прагнення до переваги та прагнення до досконалості. Прагнення до переваги полягає у підкріпленні своєї самооцінки, закріпленні власного місця серед інших завдяки міжособистісному суперництву, конкуренції з іншими. Прагнення до досконалості полягає у закріпленні або посиленні власної самооцінки завдяки постійному вдосконаленню своїх досягнень, підвищенню рівня досконалості, прагненню до майстерності [1]. Губристична мотивація як прагнення до самоствердження шляхом досягнення досконалості та переваги має спільну природу з потребами, що лежать в основі самоактуалізації особистості [8].

Організація та методи дослідження. Для визначення місця губристичної мотивації у структурі кар'єрної спрямованості особистості нами були використані наступні методики:

1. Методика діагностики губристичної мотивації К.І. Фоменко [6];
2. Методика «Самоактуалізаційний тест – САТ» Е. Шострома (адаптація Ю.Е. Альошина, Л.Я. Гозман, М.В. Загіка и М.В. Кроз).

Вибірку досліджуваних складала 151 особа (92 жінки т 59 чоловіків, середній вік яких становить 29,5 років). Розглянемо результати кореляційного аналізу показників губристичної мотивації та самоактуалізації особистості, подані на рисунку 1.

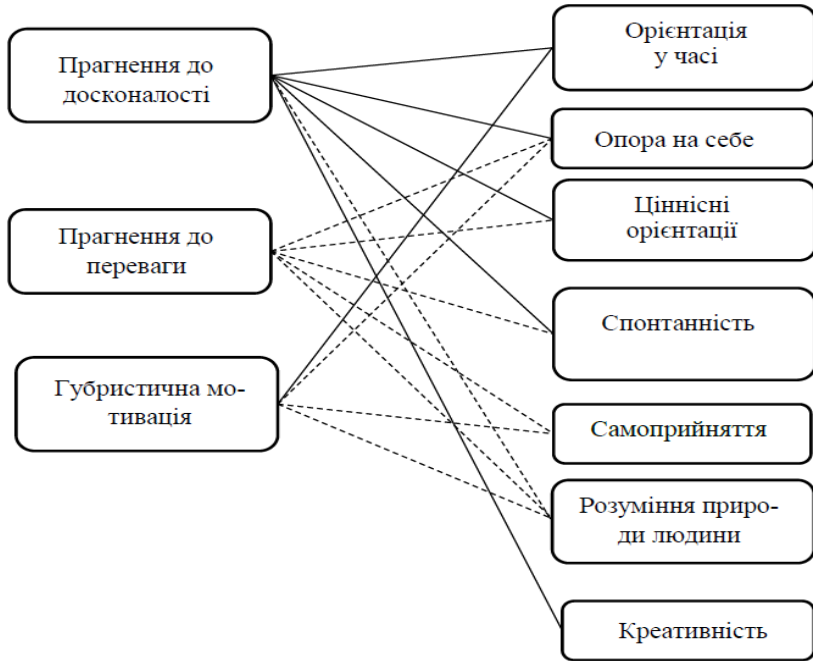

Рис. 1. Взаємозв'язок показників губристичної мотивації та самоактуалізації особистості.

Встановлено позитивний зв'язок між показниками прагнення до досконалості та орієнтації у часі ($0,29, p < 0,001$). Цей зв'язок свідчить про те, що особистість, яка прагне до досконалості та підтвердження власної майстерності у діяльності, має здатність жити справжнім, тобто переживати справжній момент свого життя у всій його повноті, не орієнтуючись на минуле або на майбутнє «справжнє життя, яке коли-небудь почнеться». Такі індивіди відчують нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього, тобто здатності бачити своє життя цілісною. Саме таке світовідчуття, психологічне повноцінне сприйняття часу суб'єктом пов'язане з прагненням до досконалості.

Особистість, орієнтована на досконалість, є також правильно орієнтованою в часі, розглядаючи його в єдності минулого, сьогодення і майбутнього. Вона не відкладає життя на завтра, не грузне в минулому, а живе в сьогоденні, сприймаючи його в єдності з минулим і майбутнім. Спрямована на майстерність особистість здатна переживати так зване

«почуття потоку» за М. Чіксентміхайї, що досягається завдяки прагненню до досконалості. Люди, які прагнуть до досконалості виявляються менш обтяженими почуттям провини, жалю, образи, що йдуть від минулого, оскільки джерело досконалості для них знаходиться в них самих, а не в предметах світу. Такі люди вільні від думок про перевагу над іншими, про накопичення майна, конкурентність з іншими, що дозволяє їм жити теперішнім, не озираючись на минуле і отримуючи задоволення від теперішнього.

Показники прагнення до досконалості позитивно пов'язані з провідним параметром самоактуалізації – опорою на себе (0,19, $p < 0,05$). Спрямовані на досконалість індивіди відносно незалежні у своїх вчинках, прагнуть керуватися в житті власними цілями, переконаннями, установками і принципами. Прагнення до досконалості передбачає свободу вибору, незалежність від зовнішнього впливу. Високий рівень самоактуалізації, що характеризується параметром опори на себе, передбачає здатність до внутрішньої підтримки, яка керується в основному інтеріоризованими принципами і мотивацією і пов'язаний з прагненням до досконалості. Такі люди не схильні до зовнішнього впливу і виборі взірця для досконалості, вони знаходять досконалість всередині себе. Така особистість у своїх вчинках спирається на власні почуття і думки, критично сприймає вплив зовнішніх сил і творчо розширює нечисленні початкові принципи, які є для неї керівними.

Показники прагнення до досконалості мають прямий зв'язок з показниками ціннісних орієнтацій (0,18, $p < 0,05$). Ті особи, які прагнуть до досконалості та майстерності, характеризуються ідеалами, цінностями, за якими живуть самоактуалізовані особистості, зокрема цінності творчості, краси, пізнання, добра, справедливості тощо.

Прагнення до досконалості виявляється в осіб, що мають високу спонтанність (0,18, $p < 0,05$) та креативність (0,18, $p < 0,05$). Орієнтація на досконалість передбачає відсутність страху вести себе природно і розкрито, демонструвати оточуючим свої емоції.

Встановлено негативний зв'язок між показниками прагнення до досконалості та розумінням природи людини (-0,39, $p < 0,0001$). Прагнення до досконалості ускладнює здатність до сприйняття природи людини в цілому як позитивну. Ідеал досконалості та визнання оточення приємними та добрими людьми часто несумісні. Таким людям складно уявити себе, що більшість людей добрі, безкорисливі та чутливі. Спрямовані на досконалість люди переконані у недосконалості світу.

Прагнення до переваги має негативний зв'язок з опорою на себе як ключовою характеристикою самоактуалізації (-0,42, $p < 0,0001$). Низький рівень опори у спрямованих на перевагу людей свідчить про їх залеж-

ність, конформність, несамостійність та екстернальність у життєвих ситуаціях, де вони порівнюють себе з іншими. Орієнтовані на зовнішні атрибути успіху такі люди більш схильні до впливу зовнішніх сил. Їх поведінка більше орієнтована на думку інших, оскільки вони прагнуть перевершити інших, «виділитися у натовпі», отримати схвалення. Таку людину характеризує нав'язлива, ненаситна потреба в прихильності, у впевненості, що її люблять, тому вона не може бути опорою для самої себе.

Існує негативний зв'язок між показниками прагнення до переваги та ціннісними орієнтаціями (-0,31, $p < 0,001$). Спрямовані на перевагу люди не дотримуються цінностей самоактуалізації. На перше місце такі люди висувають цінності влади, добробуту, зовнішньої переваги над іншими, самоствердження у соціумі.

Встановлено позитивний зв'язок між показниками прагнення до переваги та спонтанністю (-0,25, $p < 0,01$). Індивід, що прагне бути кращим та статусно вищим за інших, характеризується страхом проявляти свої справжні емоції та почуття.

Існує негативний зв'язок між показниками прагнення до переваги та розумінням природи людини (-0,23, $p < 0,01$). Прагнення до переваги інших супроводжується низьким рівнем розуміння психологічних закономірностей людини, переконаністю у тому, що всі люди недобрі та злі.

Показники прагнення до переваги негативно пов'язані з показниками пізнавальних потреб (-0,23, $p < 0,01$) та креативності (-0,21, $p < 0,01$). Орієнтація на пізнання, креативність, творчий погляд на життя, допитливість, інтерес до світу в меншій мірі властиві людям, які прагнуть перевершити інших.

Встановлено позитивний зв'язок між показниками губристичної мотивації та орієнтацією у часі (0,25, $p < 0,01$). Прагнення до самоствердження загалом відповідає високій самоактуалізації особистості за показниками часової компетентності, тобто здатності жити теперішнім.

Встановлено негативний зв'язок між показниками губристичної мотивації та опорою на себе (-0,17, $p < 0,05$). Самостійність, автентичність, самоефективність та почуття себе компетентною та інші якості людей з високою мірою здатності до самопідтримки властиві людям, які прагнуть до самоствердження.

Існує негативний зв'язок між показниками губристичної мотивації та розуміння природи людини (-0,43, $p < 0,0001$). Загалом спрямовані на самоствердження люди переконані у тому, що всі інші – злі та нещирі. Така переконаність є захисним механізмом, що виникає у ситуаціях невдачі у конкуренції з іншими, у стримуванні позитивних емоцій по відношенню до інших у ситуаціях сумісної діяльності тощо.

Для визначення типологічних профілів досліджуваних нами було проведено процедуру кластерного аналізу методом К-середніх для показників прагнень до переваги та досконалості, а також ключового показника самоактуалізації – опори на себе. Результати аналізу наведено на рис. 2.

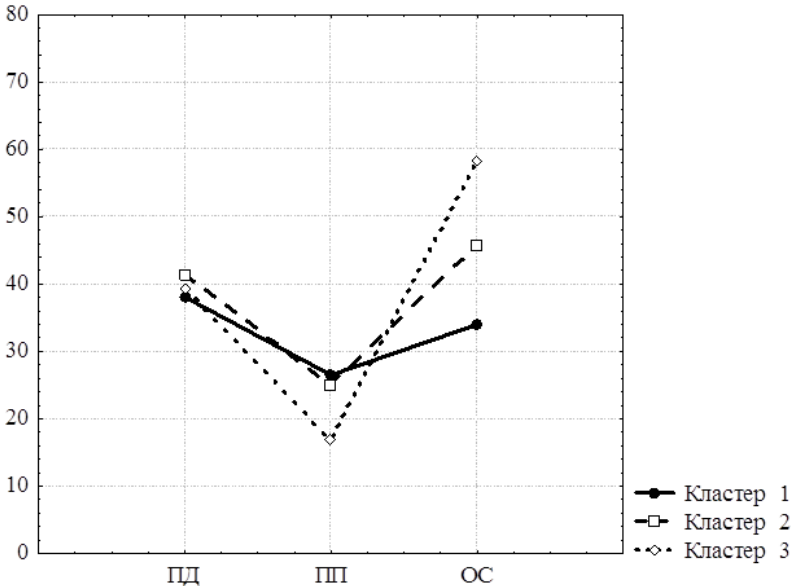

Рис. 3. Типологічні профілі досліджуваних.

Примітка: ПД – прагнення до досконалості; ПП – прагнення до переваги; ОС – орієнтація на себе як показник самоактуалізації.

Кластер 1 – високі показники прагнення до досконалості та переваги та низькі показники самоактуалізації – «Спрямованість на самоствердження»; кластер 2 – високі показники прагнення до досконалості та переваги, помірні показники самоактуалізації – «Спрямованість на самоствердження та самоактуалізацію»; кластер 3 – високі показники прагнення до досконалості – низькі показники прагнення до переваги – високі показники самоактуалізації – «Спрямованість на самоактуалізацію».

Перший профіль характеризує особистість з вираженою губристичною мотивацією, зокрема прагненням до переваги, та низьким рівнем самоактуалізації, другий – представлений збалансованим, помірним рівнем самоактуалізації та губристичною мотивацією, третій профіль характеризує людей, орієнтованих у більшій мірі на самоактуалізацію.

Наступним завданням нашого дослідження було визначити, чи відрізняються досліджувані показники в осіб з різними типологічними профілями, що дозволить більш детально зрозуміти природу зв'язку губристичної мотивації та самоактуалізації. Результати дослідження подані у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Середні значення показників самоактуалізації у досліджуваних різних типологічних профілів

Показники самоактуалізації	Групи досліджуваних			Н
	1 кластер	2 кластер	3 кластер	
Орієнтація у часі	5,97±2,96	8,85±2,71	9,51±3,11	31,85
Ціннісні орієнтації	7,27±1,64	12,08±3,56	14,02±2,10	86,42
Гнучкість поведінки	8,65±3,62	13,79±3,83	15,23±1,81	52,67
Сензитивність	4,87±1,57	7,04±1,81	8,32±2,02	50,52
Спонтанність	5,12±1,50	7,25±1,09	8,32±3,06	42,71
Самоповага	7,15±3,21	10,27±0,87	11,48±2,30	49,35
Самоприйняття	6,82±2,61	10,60±3,67	11,65±3,41	38,34
Уявлення про природу людини	4,92±1,71	4,44±1,60	5,81±0,90	23,38
Синергія	2,92±0,57	3,63±0,94	3,72±1,72	17,62
Прийняття агресії	5,92±2,48	7,60±2,08	8,34±1,63	12,73
Контактність	6,12±2,83	9,80±2,95	12,65±2,18	70,28
Пізнавальні потреби	5,02±1,99	5,86±2,79	6,97±1,73	17,73
Креативність	3,15±1,31	5,44±1,98	6,32±1,45	52,79

З таблиці 1 видно, що особи з спрямовані на само актуалізацію мають найвищі показники самоактуалізації. Збалансований тип самоствердження та само актуалізації не відрізняється від типу, спрямованого на самоактуалізацію за показниками часової компетентності, гнучкості поведінки, спонтанності, синергії, прийняття агресії, пізнавальних потреб та креативності. Отже, рівень самоактуалізації досліджуваних другого та третього типів майже не відрізняється. У досліджуваних збалансованого профілю показники самоактуалізації вище, ніж у осіб, спрямованих на самоствердження, окрім показників розуміння природи людини та пізнавальних потреб.

Показники губристичної мотивації найвищі у досліджуваних збалансованого профілю, що орієнтований як на самоактуалізацію, так і на самоствердження.

Середні значення показників губристичної мотивації у досліджуваних різних типологічних профілів

Показники	Групи досліджуваних			Н	р
	1 кластер	2 кластер	3 кластер		
Губристична мотивація	63,72	67,63	58,76	13,52	0,001

Висновки. Губристична мотивація як прагнення до самоствердження пов'язана з само актуалізацією особистості, зокрема прагнення до досконалості передбачає високий рівень само актуалізації, а прагнення до переваги – низький.

Губристична мотивація та само актуалізація представлені у структурі особистості у трьох варіантах: існує три типи особистості – спрямований на самоактуалізацію (при цьому губристичні мотиви пригнічені), спрямований на самоствердження (при цьому самоактуалізація не виражена), та збалансований тип, в якому поєднується високий рівень як губристичної мотивації, так і самоактуалізації.

Література

1. Козелецкий Ю. Человек многомерный (психологические эссе) / Козелецкий Ю.; пер с польск. — К.: Лыбидь, 1991. — 288 с.
2. Крижановська З.Ю. Мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів: дис. ...к. психол. н. / Зореслава Крижановська. — Луцьк, 2010. — 187 с.
3. Леонтьев Д.А. Самоактуализация как движущая сила личностного развития: историко-критический анализ // Современная психология мотивации / Под ред. Д.А. Леонтьева. — М.: Смысл, 2002. — С. 13-46.
4. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. — СПб.: Питер, 2008. — 352 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Роджерс К.; пер. с англ. — М.: Прогресс-Универс, 1994. — 480 с.
6. Фрейдджер Р. Личность. Теории, эксперименты, упражнения / Фрейдджер Р., Фэйдимен Д.; пер. с англ. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 864 с.
7. Хомуленко Т.Б. Губристична мотивація в структурі спрямованості особистості: віковий аспект / Т.Б. Хомуленко, К.І. Фоменко. — Х.: ХНПУ, 2012. — 222 с.
8. Хомуленко Т.Б. Губристична мотивація у структурі кар'єрної спрямованості особистості / Т.Б. Хомуленко, К.І. Фоменко // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, Вип. 51. — Х.: ХНПУ, 2015. — С. 256-266